

ПЕРЕД ЗАВІСОЮ

Коли Лялькар сидить на кону перед спущеною завісою і дивиться на Ярмарок, що вирує круг нього, його опановує глибока, задумлива меланхолія. Тут, хоч куди глянь, їдять і п'ють, закохуються й зраджують, сміються й плачуть; тут тобі й курять, і шахрують, і б'ються, і цигикають на скрипці; тут забіяки так і ждуть, щоб хто їх зачепив, гульвіси не пропускають нагоди підморгнути якійсь молодичці, ошуканці зазіхають на чужі кишені, поліціянти пильнують ладу, дурисвіти (ще якісь об'явилися, хай їм грець!) горлають перед своїми балаганами, сільські йолопи дуплять очі на розцяцькованих блискітками танцівниць і жалюгідних, старих, нарум'яєних штукарів, а тим часом спритні злодюжки, підкравшись ззаду, орудують у їхніх кишнях. Так, це і є Ярмарок Суети, розпусне, звичайно, місце, і не веселе, хоч дуже галасливе! Гляньте на обличчя акторів і блазнів, коли вони закінчать свою роботу, коли комедіант Том Дурень змиє зі щік грим і сяде за брезентовим запиналом обідати з дружиною та маленьким блазнем Джеком Череванем. Та поки що йому не до обіду, зараз має піднятися завіса й він, перекицнувшись кілька разів через голову, гукне вам: «Мое шануваннячко!»

Якщо в таке стовпище потрапить людина, схильна до роздумів, її, здається мені, не пригнітить ні власна, ні чужа веселість. Певна річ, тут вона матиме нагоду побачити якісь смішні чи приємні сцени, які розчулять і розважать її: може, опецькуватого хлопчика, що задивився на ятку з тістечками, або вродливу дівчину, що зашарі-

лася від компліментів свого кавалера, який вибирає їй ярмарковий подарунок, чи бідолашного Тома Дурня, що, примостившись за фургоном, обгризає кістку в колі своєї родини, яка живе з його штукарства. Але все-таки загальне враження буде швидше сумне, ніж веселе. Та й у вас, коли ви повернетесь додому, все ще буде незатишно на душі, вас не покидатиме задума, може, навіть співчуття до людей, і ви поквапитеся швидше заглибитися у свої книжки чи в якусь іншу працю.

Я хотів би почати свою розповідь про Ярмарок Суєти саме із цієї моралі, бо іншої не знаю. Дехто взагалі поганої думки про ярмарки, не пускає туди ні своєї родини, ні челяді, і, може, так воно й краще. Але той, хто думає інакше, хто має ледачу, або доброзичливу, або ж глузливу натуру, мабуть, захоче зазирнути сюди на пів години й подивитися виставу. Він матиме тут на вибір найрізноманітніші видовиська: запеклі битви, пишні й величні кавалькади, сцени з великосвітського життя й із життя дуже скромних людей; любовні пригоди для чутливих сердець або смішні, в легкому жанрі, і все те на тлі відповідних лаштунків і яскраво ілюміноване свічками самого автора.

Що ще може сказати Лялькар? Хіба згадати про те, як ласкаво прийняли виставу в усіх найбільших містах Англії, де її показували й де про неї прихильно відгукувалися шановні представники преси та місцеве панство — і велике, і мале. Він пишається тим, що його ляльки так сподобалися найкращому товариству нашої імперії. Славнозвісна лялечка Бекі, як одностайно визнають усі, виявилася напрочуд гнучкою в суглобах і дуже спритною на дротині; ляльку Емілію, хоч вона й здобула куди менше коло шанувальників, усе-таки митець зробив і одяг вельми дбайливо; фігура Доббіна, на око начебто незграбна, танцює природно й дуже потішно; багатьом сподобався танок хлопчиків. А ще, прошу, зверніть увагу на розкішно вбрану фігуру Лихого Вельможі, яку наприкінці цієї виняткової вистави забере Старий Дідько, — ми на неї не пошкодували коштів.

На цьому, низенько вклонившись своїм меценатам, Лялькар зникає і підіймається завіса.

Лондон, 28 червня 1848 року

Розділ I

Чизвікська алея¹

Одного сонячного червневого ранку, коли наше сторіччя тільки-но почалося², до високої залізної брами дівочого пансіону міс Пінкертон підїхала зі швидкістю чотирьох миль на годину³ велика родинна карета, запряжена парою ситих коней, якими правував гладкий візник, виряджений у перуку й трикутний капелюх. Чорношкірий служник⁴, що дрїмав на передку поруч із візником, випростав криві ноги, тільки-но екіпаж спинився біля блискучої мідної таблички з прїзвищем «Міс Пінкертон», а коли він смикнув за дзвоник, у вузьких вікнах показного старовинного будинку з'явилось

¹Чизвік — передмістя Лондона, стара парафія в графстві Міддлсекс із великим аграрним і риболовним потенціалом. На початку XVIII столїття там стали будувати розкішні заміські маєтки, і на часи «Ярмарку Суети» Чизвік став місцем відпочинку заможних лондонців. (*Тут і далі — коментар Ганни Улюри, якщо не зазначено інше.*)

²Битва під Ватерлоо поки що не відбулася, але на Піренеях ще досі триває війна, отже, старт роману припадає на час не пізніше 1815-го, але не раніше 1813-го.

³1 миля дорівнює 1,6 кілометра.

⁴Британія брала активну участь у трансатлантичній торгівлі, від десяти до двадцяти тисяч людей африканського походження опинилися в Лондоні доби Регентства. В середині XVIII столїття мати чорношкірого служника було знаком високого статусу. Білої прислуги не бракувало, тому темношкірий служник ставав видимою забаганкою заможних господарів. У 1780-х ситуація почала мінятися: привезені в країну проти волї африканці подавали в суд на власників і вигравали справи. Ставлення до господарів, які тримають чорну прислугу, ставало дедалі ворожішим. Темношкірий служник у 1810-х був соромним пережитком, смішним марнославством людини, що дуже відстала від моди.

щонайменше два десятки дівочих голівок. Уважний спостерігач міг би впізнати серед них навіть червоний носик щиросердої міс Джемайми Пінкертон, що майнув над горщечками калачиків у вікні вітальні самої власниці пансіону.

— То карета місис Седлі, сестро, — мовила міс Джемайма. — Оце дзвонив Самбо, їхній чорний служник, а візник навіть одяг новий червоний жилет.

— А ви все приготували до від'їзду Емілії Седлі, міс Джемаймо? — запитала її сестра, велична дама, геммерсмітська Семіраміда¹, приятелька доктора Джонсона² й кореспондентка самої місис Шапон³.

— Дівчата встали о четвертій ранку, щоб спакувати скрині, сестро, — відповіла міс Джемайма. — Ми приготували їй китицю квіток.

— Кажіть краще «букет», Джемаймо, так вишуканіше.

— Ну, гаразд, буквет, і величезний, майже копиця сіна. А до скрині Емілії я поклала дві пляшки левкоєвої води для місис Седлі й рецепт, як її готувати.

¹ Геммерсміт межує на заході із Чизвіком, у 1810-х Геммерсміт так само був околицею Лондона. В 1740-х там розбили величезні виноградники, і далі на роки Геммерсміт став районом садів і виноградників. Згадка в такому контексті про Семіраміду продукує дворівневий дотеп. Легендарна цариця Ассирії убила царя та узурпувала владу, жінка довгі роки правила країною одноосібно. Її ім'я пов'язують насамперед із висячими садами Семіраміди — одним із семи античних чудес світу, про час і місце будівництва яких ми достеменно не знаємо.

² Семюел Джонсон (1709–1784) був побожним англіканином і послідовним торі. 1755 року уклав «Словник англійської мови», а ближче до кінця життя — «Життєписи видатних англійських поетів», базову історію англійської літератури. Лексикограф, письменник, мораліст, його внесок в англійську писемність настільки значущий, що саме його ім'я стало синонімом англійської культури другої половини XVIII століття.

³ Естер Шапон, при народженні Малсо (1727–1801), була англійською письменницею-вундеркіндкою, дуже освіченою і плідною. Співпрацювала із журналами доктора Джонсона, зокрема. Найвідоміші її твори присвячені вихованню дівчат, серед них «Лист про освіту розуму». Входила до жіночої Спільноти синіх панчіх.